

POLITIKA I DROGA

(Jordan, David C.(2000.): *Politika i droga, Prljavi novac i demokratske države*. Zagreb: AGM.)

Zastupajući tezu kako je fenomen rastećeg globalnog trenda zloporabe droge znatno više determiniran politikom nego tržišnim zakonima ponude i potražnje, Knjiga *Politika i droga* Davida C. Jordana donosi pred nas novi pristup problematici narko kriminala. Problematiku trgovine drogom autor veže prije svega za strukturu i rad državnih institucija, ističući kako postoje slučajevi u kojima takve institucije ne samo da ne sprječavaju trgovinu drogom, već su naprotiv same inicijatori proizvodnje i preprodaje droge. Argumentaciju za ovakav pristup autor temelji na analizi slučajeva kao što su opijumski ratovi u Kini, korištenje droge kao oružja protiv kapitalista u Kubi i NR Kini tijekom Hladnog rata, te problemi korupcije u latinskoameričkim zemljama, proizvođačima droge. U svim primjerima postoji ili izravni ili posredni utjecaj države na poticanje trgovine drogom.

Na početku knjige, koja je podijeljena na četiri veće cjeline, opisuju se procesi koji su stvorili povoljno tlo za međunarodni kriminal, a to su prije svega globalizacija i njene nuspojave: ukidanje međunarodnih granica i kontrole na granicama kao i rastući trend liberalizacije upotrebe narkotika. Navedeni primjeri pokazuju kako su svote novca zarađene trgovinom drogom toliko goleme da u nekim zemljama predstavljaju politički kapital. Na taj način narkokriminal prelazi na jednu drugu razinu, on više nije pasivan objekt u političkom životu, već ima mogućnost djelovanja na samo donošenje zakona, i njihovo prilagođa-

vanje svojim interesima. Zbog svih ovih razloga Jordan napada libereralne teorije o "kraju povijesti", tvrdeći kako takve teorije zanemaruju negativne nuspojave globalizacije.

Prvo poglavlje: "Trgovina drogom, korupcija i kriza teorije o demokraciji" opisuje političke tvorevine koje predstavljaju pogodan teren za korupciju: proceduralne demokracije i anokratske¹ države, odnosno tvorevine u kojima ne postoji politička odgovornost vladajuće elite prema narodu. Korumpiranost novcem nastalim od trgovine drogom može nastati i u državama s autokratskim režimom i u državama koje su u procesu tranzicije, a na njega kako tvrdi Jordan, nisu imune ni one države koje daju privid stabilnih demokracija.

Dok bi se prvo poglavlje moglo nazvati politološkim okvirom fenomena o kojem autor piše, naredno poglavlje: "Vlade, organizirani kriminal i međunarodne financije", bavi se poviješću pojedinih nacionalnih kriminalnih skupina, od Sicilijanske i Ruske mafije do azijskih latinskoameričkih kriminalnih skupina. Kratkim prikazom njihovog nastajanja i razvoja tijekom povijesti, autor prikazuje i njihovu povezanost s vladama pojedinih

¹ Ted Robert Gurr "Persistence and Change in Political Systems, 1800-1971", *American Political Science Review* 68, 4. prosinca 1974. str 1487

"Anokratska država ima minimalne funkcije, neinstitucionaliziran obrazac političkog natjecanja, a nositelji izvršne vlasti stalno su u opasnosti od suparnika."

zemalja. Primjeri su grupirani u skupine. Stvaranje narko-države u tri različita tipa državnih sustava: predtranzicijski sustavi, tranzicijske zemlje i konsolidirani državni sustavi. Poglavlje sadrži detaljno opisane primjere neposredne suradnje vlada država s narko-podzemljem i njihovo korištenje droge kao oružja protiv neprijatelja. – od opijumskih ratova u Kini u prošlom stoljeću, kada su britanske broderske kompanije uz blagoslov britanske vlade trgovala opijumom, do događaja iz 1997. godine u Meksiku i Kolumbiji kada su u javnost izašli podaci o vezama najviših državnih dužnosnika ovih zemalja s trgovcima drogom. Drugi primjeri potiču iz novije povijesti, iz razdoblja Hladnog rata: u Kini, Sovjetskom savezu i Kubi. Tada su, navodno, ove zemlje drogu odlučile upotrijebiti kao oružje izvozeći je u SAD, Zapadnu Europu i Japan.

Autor optužuje i vladu SAD-a za koju tvrdi da je u najmanje tri slučaja poticala trgovinu drogom: u Vijetnamu i Laosu tijekom Vijetnamskog rata i nakon njega, u Afganistanu 1979. godine prilikom pružanja pomoći mudžahedinima u oslobađanju od sovjetske okupacije i u Nikaragvi 1984. godine, kada je Bolandov amandman prekinuo vojnu pomoć kontrastima, pa je bilo neophodno pronaći nove izvore financiranja i pomoći, neovisne o odlukama Kongresa. Jordan tvrdi kako je u svim ovim slučajevima takvim operacijama upravljala CIA. Autor prilično detaljno navodi i slučajeve u kojima je dokazana umiješanost visokih vladinih i vojnih dužnosnika u trgovinu drogom (u Kolumbiji, Meksiku i Peruu). Opisuje slučaj ubojstva predsjedničkog kandidata Colosia u travnju 1999. godine u Kolumbiji, te ubojstva nekih drugih kolumbijskih političara koji su navijestili rat drogi, i navodi dokaze o namjernom zataškavanju iden-

titeta njihovih ubojica od strane tada aktualne kolumbijske vlade.

Kao primjer utjecaja politike na porast potrošnje droge u jednom stabilnom demokratskom poretku navedena je Švicarska, odnosno Zürich u kojem je Gradsko vijeće 1989. godine donijelo zakon o legalizaciji takozvanih "parkova za igle" u kojima se moglo slobodno konzumirati heroin ili nabavljati metadon, nakon čega je uslijedio veliki porast korištenja ovih droga.

U trećem poglavlju "Korumpiranost zemalja u tranziciji i konsolidiranih demokratskih sustava", autor navodi svoj indeks stupnjeva u kojoj mjeri neka zemlja postaje narkodržava, tj. uolikoj mjeri novac od trgovine drogom ima utjecaja na državne institucije. Stupnjevi predstavljaju razinu korumpiranosti državne uprave: od nižih razina vlasti prema višima.

Autor razlikuje pet stupnjeva: od prvog stupnja za koji kaže da je u stvari korumpiranost nižih državnih službenika, do posljednjeg, petoga stupnja za koji tvrdi "Uz sudstvo i policiju, i ministri surađuju s organiziranim kriminalom, predsjednik je okružen kompromitiranim dužnosnicima, moguća je upltenost i samog predsjednika, primjerice može biti optužen kao *capo di tutti capi*, a da javnost time nije iznenađena." Autor analizira ove stupnjeve na primjerima tri grupe zemalja: Rusije i andskih država (zemlje u tranziciji), Meksiko (predtranzicijski sustav) i Kolumbija (konsolidirani politički sustav).

Četvrto poglavlje bavi se kulturološkim fenomenom korištenja droge, ukorijenjenosti droge u samu *mainstream* kulturu zapadnog svijeta čije korijene autor vidi u američkoj *hippie* kulturi i s njom povezanim trendom liberalizacije šezdesetih godina. Za taj trend kaže kako je u novije vrijeme pojačan od strane tr-

govačkih i ekonomskih krugova, te "industrije zabave".

Za razliku od uobičajenog pristupa narko-tematici, kod Jordana se problem trgovine drogom tretira drukčije jer mu se dodaje i politička dimenzija. I mada knjiga ima veću vrijednost kao čitava enciklopedija primjera za suradnju država i narko-kriminalnog miljea nego što se trudi biti sistematično djelo, Jordanove teorije, koje svoje uporište nalaze u stvarnosti, predstvaljaju pravu revoluciju u proučavanju ovoga problema. Stoga bi mogle biti zanimljive i hrvatskim autorima koji do sada, usprkos gomili konkretnih dokaza, nikada nisu pokušali problem droge promatrati kroz kategoriju privilegija proizvođača i distributera droge. U Hrvatskoj se na problem zlorabe droge još uglavnom gleda s obzirom na potrošnju i s tim povezanim problemom ovisnosti.

Iako je autor vrlo koncizno definirao anokraciju, njegovi primjeri "korištenja droge kao oružja" uvijek su okrenuti pro-

tiv izvanjskog neprijatelja, odnosno protiv neke druge države. Tako se ispušta iz vida da pojedine državne strukture mogu "drogu kao oružje" upotrijebiti i protiv vlastitog naroda, pogotovo u sustavima u kojima se vladajuća elita pokušava održati na vlasti usprkos rastućem nezadovoljstvu naroda.

Takav slučaj događa se u JAR-u gdje se šefu tajne službe tijekom apartheida, Wauterru Bassonu, sudi zbog proizvodnje oko 70 milijuna tableta ecstasyja, proizvedenih u vojnim laboratorijima. Iako je motiv za proizvodnju droge dijelom bio i materijalističke prirode, na suđenju su se pojavili dokazi o planskoj proizvodnji i distribuiranju droge među lokalnim stanovništvom kako bi ih se uz pomoć specifičnog djelovanja ecstasyja napravilo miroljubljivijima i u isto vrijeme kod djela populacije stvorila ovisnost.

Marin Dešković

KUBANSKA VOJSKA

Jay Mallin Sr. (2000.): *Cuba's Armed Forces – From Colony to Castro*, Ancient Mariners Press, Reston Virginia, 441 str.

Iako bi se prema naslovu ove knjige moglo zaključiti da se radi o povijesnom prikazu razvoja kubanske vojske, točnije bi bilo reći da knjiga prikazuje pojedine najvažnije događaje i osobe iz kubanske vojne i ratne povijesti. Najviše pažnje posve-

ćeno je kubanskoj vojsci u razdoblju vladavine Fidela Castra, od 1959. do danas. Knjiga je podijeljena na 18 poglavlja.

Kuba je, kao španjolska kolonija, bila poprište mnogih ratova. U ratovima koje su od 16. do 18. stoljeća međusobno

vodile europske države, osim Europe, američki kontinent, pa tako i Kuba, bili su često poprište borbi. U drugoj polovici 19. stoljeća, kada su kolonije Južne i Srednje Amerike uglavnom postale samostalne države, Kuba je i dalje ostala pod upravom Španjolske. Prvi rat za oslobođenje od Španjolske vođen je od 1869. do 1878. godine. Nakon rata Španjolska je pristala na određene reforme u upravi, a proglašena je i amnestija za sve pobunjenike. No, to nije moglo biti dugoročno rješenje. Izbijale su nove pobune, a 1895. godine započeo je novi rat za nezavisnost Kube. Jedan od glavnih kubanskih vođa i ideologa, Jose Marti (1853.-1895.), i sam je poginuo i borbi protiv Španjolaca. Rat je vođen s velikim žrtvama i razaranjima. Borci za nezavisnost su uništavali plantaže šećerne trske nanoseći velike gospodarske štete veleposjednicima koji su podržavali Španjolce. Zapovjednik španjolske vojske, Valeriano Weyler y Nicolau, koristio se oštrim mjerama odmazde prema pobunjenicima, a 300.000 kubanskih seljaka je preseljeno u gradove pod španjolskom kontrolom, kako ne bi mogli pomagati ustanicima. Španjolci su opljačkali i spalili napuštenu sela, a veliki broj raseljenih seljaka je umro zbog loših uvjeta života u logorima. Usprkos takvih mjera i velikog broja vojnika poslanih da uguše ustanak, Španjolci nisu imali uspjeha.

Sjedinjene Američke Države bile su sve nezadovoljnije mjerama koje su Španjolci koristili u ratu protiv ustanika. Nikada razjašnjena eksplozija američkog bojnog broda "Maine" u havanskoj luci 1898. godine iskorištena je kao povod za američku objavu rata Španjolskoj. Američke snage su se iskrcale na Kubu i zajedno s ustanicima još tijekom iste godine prisilile španjolsku vojsku na predaju. Ameri-

ka je u tom ratu dobila španjolske Filippine pod svoju upravu, a pobjeda nad Španjolskom bila je dokaz da SAD postaju nova svjetska velesila. Kuba je 20. svibnja 1902. godine postala nezavisna država.

Budući da je na Filipinima izbio ustanak protiv Amerikanaca, američka uprava na Kubi je iz opreza već 1899. godine raspustila kubansku ustaničku vojsku. Amerikanci su od ustanika otkupili oružje, a položaji u civilnoj administraciji su popunjeni bivšim ustaničkim vođama. Nakon uspostave kubanske nezavisnosti, jedina vojna snaga bila je Seoska straža (*Guardia rural*), koja je do 1905. godine imala više od 3000 ljudi. Seoska straža ukinuta je nakon dolaska na vlast Fidela Castra. U travnju 1906. godine uspostavljena je i redovna vojska s 3714 ljudi, a istovremeno je *Guardia rural* imala 5180 ljudi u 380 postaja raspoređenih po cijeloj državi. Ratna mornarica osnovana je 1909. godine.

Vojska je neprestano bila upletena u političke borbe nestabilne kubanske demokracije, a svaka nova vlada je na zapovjedne položaje u vojsci dovodila političke istomišljenike. U vojarni "Columbia" u blizini Havane, 4. rujna 1933. godine, došlo je do pobune skupine dočasnika protiv predsjednika Gerarda Machada, koji je bio na vlasti od 1924. godine. Pobunu je vodio narednik Fulgencio Batista, kojeg su podržavali i neki kubanski politički krugovi. Nakon rušenja Machade, Batista će sa svojim istomišljenicima sve do 1959. godine imati glavnu riječ u upravljanju Kubom. Početkom listopada 1933. godine, Batisti se pokušalo suprotstaviti 500 viših časnika kubanske vojske, koji su se utvrdili u hotelu "Nacional de Cuba". Pobunjeni časnici su nakon borbi bili prisiljeni na predaju.

Početak studenog iste godine, nakon pobune dijela vojske, opet su izbile žestoke borbe u Havani, ali je Batista svladao i ovaj pokušaj da ga se makne s vlasti.

Iako nije preuzeo dužnost predsjednika, Batista je sa skupinom istomišljenika upravljao Kubom, a na važne položaje u državnoj upravi i vojsci imenovao je nekadašnje dočasnike uz čiju potpuru je i došao na vlast. Proveo je i određene pozitivne reforme – u sklopu postaja Seoske straže, koje su postojale u skoro svakom selu, osnovao je oko 700 škola koje su vodili dočasnici-nastavnici. Time je omogućeno školovanje siromašnoj seoskoj djeci po cijeloj Kubi. Kada se tadašnji predsjednik Gomez suprotstavio osnivanju takvih škola, smatrajući da uključivanje vojske u školstvo vodi k fašizaciji države, bio je prisiljen dati ostavku.

Tijekom Drugoga svjetskog rata Kuba je bila dobar američki saveznik, a njena vojska je dobila američku pomoć u opremljenosti i naoružanju. Amerikanci su na Kubi izgradili aerodrome za svoje zrakoplovstvo. Kubanske vlasti zabranile su djelovanje nacističke stranke i španjolskih falangista. Slično kao i u SAD, Kubanci su internirali sve japanske i njemačke građane. Na pomorskom području oko Kube intenzivno su djelovale njemačke podmornice, pa je kubanska mornarica sudjelovala i u pratnji savezničkih konvoja.

Batista, koji je 1940. godine izabran za predsjednika, nije se kandidirao na novim izborima 1944., nego se povukao iz politike i preselio na Floridu. Ipak, 1952. godine se vratio na Kubu i organizirao državni udar. Budući da mu je vojska bila potpuno vjerna, na vlast je došao bez ikakva otpora. Oporba novoj Batistinoj diktaturi pojavila se na havanskom sveučilištu. Jedan od studentski vođa, mladi pravnik Fidel Castro, odlučio

je sa skupinom od oko 165 pristalica napasti vojarnu "Moncada" u gradu Santiago de Cuba. Napad je izvršen 26. srpnja 1953. godine ali je ubrzo propao. Castro je osuđen na 15 godina zatvora, ali je 1955. godine Batista pomilovao pobunjenike, pa je Castro pušten iz zatvora. Otišao je u Meksiko gdje je odmah započeo pripreme za novi ustanak protiv Batiste. Krajem 1956. godine, Castro i njegove pristaše, ukupno 82 čovjeka, na jahti "Granma" iz Meksika doplovili su do Kube. Prema planu pobunjenika, trebalo je istovremeno doći do novog napada na Santiago de Cuba i istovremenog iskrcavanja Castrove skupine. Ni ovaj put pobunjenici nisu imali uspjeha. "Granma" je skoro potonula, a Castrova skupina se morala kretati kroz teško prohodno močvarno područje gdje je izgubila skoro svu opremu i zalihe a zatim ju je napala i raspršila kubanska vojska.

Ipak, pripadnici pokreta "26. srpanj" (nazvanog po datumu prvog napada na vojarnu "Moncada") uspjeli su se prikupiti na teško prohodnim planinama Sierre Maestre. Ustanički pokret je sve više jačao uz potporu siromašnih seljaka, a gerilci su sve više akcija vršili i u gradovima. Sve je to slabilo kubansko gospodarstvo, a vojska nije imala djelotvoran odgovor na gerilsku taktiku. Krajem 1958. godine, gerilci su kontrolirali velik dio Kube, a Batista je napustio zemlju. Pobjedonosnim ulaskom Castra u Havanu, započela je novo razdoblje kubanske povijesti.

Vojska je uskoro pretvorena u poslušni instrument Castrove vlasti, a položaj ministra obrane sve do danas drži njegov mlađi brat Raul. Pobjeda Castra ubrzo je dovela do zahlađenja odnosa sa SAD, koji je Castra smatrao opasnim ljevičarom. Tako su se nove kubanske vlasti u tadašnjoj

hladnoratovskoj podjeli svijeta, za pomoć sve više okretale prema Sovjetskom Savezu.

Uz američku pomoć, u Gvatemali je ubrzo osnovana Jurišna brigada 2056 (nazvana po osobnom broju pripadnika brigade koji je poginuo nesretnim slučajem tijekom izobrazbe); u njoj je bilo oko 1500 Kubanaca koji su kao Castrovi protivnici pobjegli s Kube. Brigada je bila dobro naoružana, a imala je i vlastito zrakoplovstvo. Ta postrojba se 17. travnja 1961. godine uspješno iskrcala na Kubi u Zaljevu svinja. No, budući da je američki predsjednik Kennedy u zadnjem trenu iz političkih razloga odbio Brigadi 2056 pružiti zračnu i drugu potporu, ona je nakon nekoliko dana žestokih borbi uništena. Castrove snage imale su teške gubitke, ali budući da je imao na raspolaganju 20.000 ljudi i 20 tenkova, konačni ishod borbe nije bio u pitanju. Zarobljeni pripadnici Brigade 2056 kasnije su razmijenjeni za lijekove i medicinsku opremu koju je SAD poslala Kubi. Nakon ovog događaja došlo je do daljnjeg zahlađenja odnosa Kube i SAD. Nakon što su Sovjeti 1962. godine na Kubi razmjestili svoje rakete s nukleranim bojevnim glavama, svijet se našao na rubu novog svjetskog sukoba. Nakon američke blokade Kube, postignut je dogovor kojim su Sovjeti ipak pristali maknuti svoje rakete s Kube.

U neposrednom susjedstvu SAD, s iskustvom invazije u Zaljevu svinja, Castrova Kuba je imala dobar razlog za stvaranje jakih oružanih snaga. S izuzetkom brazilske vojske, kubanska vojska je tako izrasla u najjaču oružnu silu Srednje i Južne Amerike. Ipak, ona je trebala poslužiti i za širenje kubanskog utjecaja na cijelu Središnju i Južnu Ameriku i Afriku. Castro je uvijek pomagao različite revolucio-

narne i narodnooslobodilačke pokrete na tom području, a često se radilo ne samo o slanju pomoći u naoružanju ili upućivanju kubanskih vojnih savjetnika, nego o djelatnom uključivanju jedinica kubanske vojske u sukobe u Angoli, Etiopiji i drugdje.

Jedno od većih uplitanja kubanske vojske u Africi, bilo je slanje 15 do 16 tisuća kubanskih vojnika u Etiopiju, gdje su se borili protiv Somalije u ratu 1977.-1978. godine. Uz sovjetsko naoružanje i savjetnike, Kubanci su pomogli Etiopljanima da u potpunosti istjeraju somalijsku vojsku sa svog teritorija. Nakon povlačenja Portugalaca iz Angole 1975. godine, došlo je do sukoba između tri oslobodilačka pokreta. Kubanci su podržali prokomunistički MPLA protiv druga dva pokreta (UNITA, FNLA). Zrakoplovima i brodovima u Angolu je do siječnja 1976. godine došlo 6-7000 kubanskih vojnika. Oni su u borbama protiv južnoafričke vojske, koja se uključila u borbe na strani pokreta UNITA, uspjeli održati MPLA na vlasti. U Angoli je do 1991. godine služilo ukupno 300.000 kubanskih vojnika. Ovaj angažman se na određeni način isplatio Kubancima, budući da su Sovjetski Savez i angolska vlada plaćali troškove boravka kubanskih vojnika u Angoli, a istovremeno je slanjem radno sposobnih muškaraca u Angolu smanjena nezaposlenost na Kubi. Zadnji kubanski vojnik se povukao iz Angole 25. svibnja 1991. godine.

Do prvoga izravnog oružanog sukoba između Amerikanaca i Kubanaca došlo je na malom karipskom otoku Grenadi 1983. godine. Tamošnjoj prokomunističkoj vladi Kuba je pružila znatnu pomoć, a Kubanci su počeli graditi novi aerodrom "Point Salines", koji je trebao imati stratešku važnost za Kubu, jer bi omogućavao njenim zrakoplovima djelo-

vanje nad Srednjom i dijelom Južne Amerike. Amerikanci su izvršili invaziju na otok uz sudjelovanje 20.000 vojnika. Kubanci su na Grenadi imali 43 vojne osobe, i 635 radnika koji su gradili novi aerodrom. U borbama s američkom vojskom poginulo je i ranjeno više Kubanaca a ostali su zarobljeni i kasnije vraćeni na Kubu. Tamo im je priređen svečani doček, ali je zapovjednik kubanskih snaga na Grenadi, pukovnik Pedro Tortolo, za kaznu degradiran u običnog vojnika, a 1986. je poginuo u borbama u Angoli.

Političke promjene u Sovjetskom Savezu tijekom druge polovice 1980-ih nisu se svidjele Castrovom režimu. Znakovit je i obračun s generalom Arnaldom Ochoom, koji je 1989. optužen za krijumčarenje drogom i osuđen na smrt. Zapravo, postoji mogućnost da je obračun s Ochoom pokrenut jer je on imao vrlo dobre veze sa Sovjetskim Savezom, gdje se školovao. Kao takav mogao je biti alternativa Castru koji je odbijao provođenje reformi kakve su započete u Sovjetskom Savezu za vrijeme Gorbačova. Slabljenjem i raspadom Sovjetskog Saveza, Kubanci su izgubili obilan izvor financijske i druge pomoći. Ovo se posebno odrazilo na borbenu sposobnost kubanske vojske, koja je bila prisiljena uskladištiti znatan dio svoje opreme i naoružanja. Održavanje opreme kao što su lovački zrakoplovi postalo je u uslovima smanjene sovjetske pomoći izuzetno otežano, a posebno je otežavajući bio i nedostatak motornog goriva. Ipak, mi-

nistar obrane Raul Castro pokazao je dobre organizacijske sposobnosti i u teškim uslovima koji su nastupili tijekom 1990-ih. Upravo se Raul Castro zalagao za reformu gospodarstva na tržišnim osnovama, koje bi izvukle Kube iz teške gospodarske krize.

Iako je kubanska vojska tijekom hladnog rata djelovala kao produžena ruka Sovjetskog Saveza u mnogim zemljama Trećega svijeta, ipak je činjenica da su mnoge od spektakularnih akcija, kao preookeanska intervencija kubanske vojske u Angoli, bile dobrim dijelom potaknute od samog Castra, koji je osim suradnje sa Sovjetima uvijek imao i vlastite planove širenja revolucije i kubanskog utjecaja u Africi i Južnoj Americi. Zanimljiva je i izjava jednog kubanskog časnika, dana u vrijeme hladnog rata, da na svijetu postoje samo tri države čije vojske ne kontroliraju ni Amerikanci ni Sovjeti, a to su Izrael, Južnoafrička Republika i Kuba. Uskoro će se pred Kubom postaviti pitanje njenog razvoja u razdoblju nakon Fidela Castra. Autor knjige smatra da će u tim događajima, bez svake sumnje, bitnu ulogu imati i kubaska vojska.

Iako se ova knjiga ne može smatrati usko stručnim prikazom razvoja kubanske vojske i vojne i ratne povijesti, ipak je vrlo zanimljiva i daje dosta podataka o toj temi.

Nikica Barić

SAD I TERORIZAM

Chomsky, Noam (2001.): *9-11. New York: An Open Media book, Seven Stories Press. 125 str.*

Noam Chomsky je svjetski poznat lingvist, plodan pisac i politički aktivist koji se prvenstveno bavi etikom moći. Predavač je na Massachusetts Institute of Technology. Poznat je po beskompromisnoj kritici američke vanjske politike, stalnom ažuriranju podataka koje iznosi, te spremnosti da putem e-maila odgovara na sva pitanja i molbe koje su mu upućene.

U knjizi *9-11*, u razgovoru s novinarima iz raznih zemalja, Chomsky objašnjava pozadinu napada na Svjetski trgovinski centar. Brojnim primjerima iz međunarodne politike dokazuje kako se ovakav napad mogao ne samo predvidjeti već i očekivati na temelju povijesti vanjske politike SAD-a koju osuđuje i koja je, prema njegovom mišljenju, i sama po prirodi teroristička. Knjiga uključuje intervjue dane za *Il Manifesto* (Italija), *Haertford Courant*, *Radio B92* (Beograd), *DeutschlandFunk Radio* (Njemačka), *Giornale del Popolo* (Švicarska), *Alpha Tv Station* (Grčka), *El Pais* (Španjolska), *Liberation* (Francuska) i pojedine američke novinare. Intervjui su dani u periodu od šest dana nakon napada pa do 15. listopada kada je knjiga završena i uobličena u sedam poglavlja:

- Od rata 1812. godine
- Može li se rat protiv terorizma dobiti?
- Ideološka kampanja
- Zločini države
- Izbor akcije
- Civilizacija istočno i zapadno
- Znatno ograničavanje?

Knjiga je obogaćena i dodatkom – *Izvještaj o stranim terorističkim organizacijama Ministarstva vanjskih poslova*.

Knjigu objedinjuje osuda američkog imperijalizma. Koristeći svoje izuzetno široko znanje, Chomsky novinarima dokazuje teze primjerima koji se odnose i na situaciju u njihovim zemljama.

Na početku knjige Chomsky definira situaciju stvorenu 9.11.2001. godine kao jedinstvenu ne po svojem razmjeru ili karakteru, već po odabranom cilju. Neubičajeno je da je cilj napada centar moći (SAD) i da napad ne dolazi iz nekog drugog centra moći već iz područja koje je žrtva američke terorističke vanjske politike. Kao što prvo poglavlje i objašnjava, teritorijalni integritet SAD-a nije bio narušen od 1812. godine. Napad kakav se desio omogućen je mržnjom prema SAD-u, njegovim shvaćanjem moći i autoriteta te njegovom vanjskom politikom, pogotovo prema Iraku, Izraelu i ostalim arapskim zemljama. Nizom argumenata Chomsky odbija definirati situaciju kao sukob civilizacija ili vjera, dajući za primjer suradnju SAD-a sa Saudijskom Arabijom, iako prakticira islam na sličan način kao i Afganistan. Također, ne smatra da se ova situacija može objasniti procesom globalizacije, već je isključivo posljedica agresivne, terorističke i unilateralne vanjske politike SAD-a.

Analizom pojmova, naročito analizom izbora termina *rat protiv terorizma*, Chomsky pokušava ilustrirati ne samo politiku SAD-a već i propagandu kojom se koristi. Prvi termin koji je bio upotreb-

ljen je "križarski rat" ali je brzo napušten u korist termina "rat" jer bi onemogućio suradnju s nekim saveznicima iz islamskog svijeta. Termin "humanitarna intervencija" koji se koristio tijekom 19. stoljeća u slučajevima imperijalističkih pothvata također se nije mogao koristiti. Iako bi prema autoru korektni izraz bio "zločin" tj. "zločin protiv čovječanstva", u ovom slučaju nije bilo moguće upotrijebiti taj termin jer implicira međunarodne zakone koji postoje za kažnjavanje zločinaca ali i potrebu za jakim dokazima koji nikada nisu izneseni protiv Osame bin Ladena i njegove terorističke mreže. Termin "terorizam" u upotrebi od strane službene politike SAD-a može se odnositi isključivo na neprijatelje SAD-a ili njihovih saveznika a nikada na SAD. Chomsky mnogim primjerima dokazuje kako je u stvarnosti ova definicija primjenjiva na većinu akcija SAD-a u zemljama Trećega svijeta, a pogotovo arapskom svijetu.¹

Kao primjer Chomsky često navodi Nikaragvu koja je, nakon akcija SAD-a koji je uništio ovu zemlju i izazvao ekonomski rat, uložila žalbu Svjetskom sudu koji je presudio kako SAD mora odustati od intervencija i platiti troškove. SAD je od-

govorio pojačavanjem napada. Nikaragva je potom uložila tužbu Vijeću sigurnosti koje je predložilo rezoluciju o poštivanju međunarodnog zakona. No, SAD je upotrijebio pravo veta. Kada je slučaj došao pred Generalnu Skupštinu, SAD i Izrael su glasali protiv. Prema Chomskom, jačina ovog primjera je u nepobitnosti dokaza terorističke vanjske politike SAD-a. U slučaju Sudana, spominje primjer američkog napada na tvornicu lijekova Al-Shifa. Direktna posljedica tog napada bile su epidemije koje su pogodile ne samo ljude već i stoku koja je od izuzetne važnosti u ovoj zemlji. Sve zajedno je rezultiralo pravom humanitarnom katastrofom u Sudanu. SAD nije snosio nikakve posljedice za ovu akciju, a kasnije je odbio informacije koje je Sudan nudio u vezi s bin Ladenom i 200 najvažnijih članova al-Qaeda, sve zbog mržnje američke administracije prema Sudanu.

Brojnim primjerima Chomsky dokazuje kako postoje načini rješavanja situacije uzrokovane napadima 11. rujna 2001. godine, a koji neće uzrokovati daljnje patnje i smrt nedužnih civila u Afganistanu. On smatra da je odgovor SAD-a umjesto rješavanja, bio intenziviranje problema što jasno pokazuje nerazumijevanje biti problema. Autor se zalaže za pravno gonjenje krivaca i analizu problema koji su doveli do ovakve situacije. Naglašava propagandnu ulogu tiska, jer tisak poziva na osvetu umjesto da razmatra opcije alternativne krvavoj odmazdi. Iako smatra da su građani SAD-a bili izloženi snažnoj cenzuri i propagandi, to nije jedini razlog njihovog podržavanja vanjske politike SAD-a. Autocenzura građana i stav "ne smijemo ispitivati uzroke ovih događaja jer to znači opravdavati terorizam" izuzetno su rašireni, ali jednako tako i posve pogrešni. Chomsky se s

¹ Čin terorizma, znači bilo koju aktivnost koja (A) uključuje nasilno djelovanje ili bilo koje djelovanje opasno za ljudski život koje krši kriminalne zakone SAD-a ili bilo koje druge države, ili koji bi bio kriminalna povreda unutar jurisdikcije SAD-a ili bilo koje druge zemlje, i (B) djeluje kao da je namijenjen zastrašivanju ili prisili civilnog stanovništva (ii) kako bi utjecalo na politiku vlada putem zastrašivanja ili prisile, ili (iii) kako bi utjecalo na djelovanje vlade putem ubojstva ili otmice. (*Untied States Code Congressional and Administrative News*, 98th Congress, Second Session 1984, Oct. 19, volume 2, par. 3077, 98 STAT. 2707)

pravom smatra jednim od pripadnika ne tako malog, a s razvojem situacije i rastaćeg, kruga ljudi koji se protive ovakvoj američkoj državnoj politici.

Chomsky također upozorava kako ubijanjem bin Ladena (čija krivica nije dokazana) možemo samo pridonijeti njegovoj popularnosti u arapskom svijetu, uzdižući ga na nivo mučenika. Bin Laden je dio terorističke mreže koja se razvila iz plaćeničke vojske čiji je cilj bio borba protiv ruske okupacije Afganistana. Vojsku su organizirali, obučili i naoružali CIA, Egipat, Pakistan, Francuska obavještajna služba, Saudijska Arabija i drugi. Nakon završetka "Svetog rata" 1989. godine, bin Laden je proglasio vojnu prisutnost SAD u Saudijskoj Arabiji okupacijom te nastavio terorističko djelovanje protiv "neislamskih" vlada Egipta, Saudijske Arabije i drugih zemalja Srednjeg istoka i Sjeverne Afrike.

Iako Chomsky koristi mnoge primjere da dokaže terorizam vanjske politike

SAD-a te otvara pitanje definiranja terorističkih dijela, vrlo malo pažnje i analize posvećuje razlozima nastanka takve politike i prihvatanju upotrebe tih metoda od strane glasača u SAD-u. Njegova kritika odnosi se uglavnom na predsjednika, njegovu administraciju i obavještajnu službu. Pitanje kako je moguće, da u jednoj od najrazvijenijih zemalja svijeta, u doba razvitka tehnologije koja omogućuje izuzetno brz i opsežan protok informacija, neki 250 milijuna stanovnika šutke podržava ovakve akcije, ostaje bez odgovora. Svojim tekstovima u ovoj knjizi Chomsky bez sumnje dokazuje da SAD nije zemlja koja bi smjela dijeliti etičke lekcije i podučavati druge o slobodi, demokraciji i tolerantnosti. Ipak, pitanje stupnja budućeg sudjelovanja SAD, kao jedne od najvećih svjetskih sila, u međunarodnoj politici ostaje bez odgovora.

Tamara Puhovski

OBRANA IDEJE BOSNE

Efendić, Hasan (1998.): *Ko je branio Bosnu*. Sarajevo: Udruženje građana plemićkog porijekla BiH, Sarajevo. 351 str.

Hasan Efendić, autor knjige *Ko je branio Bosnu*, bio je prije rata pukovnik JNA, a u ratu je imenovan za prvog komandanta štaba TO RBiH. Kao aktivni sudionik rata u Bosni i Hercegovini u knjizi iznosi svoj pogled i svjedočenje o događajima prije i početkom rata, uz jezgrovit prikaz

geneze otpora prema agresiji. Knjiga je Efendićev komentar na zbivanja vezana uz rat u BiH pogledom vojnika aktivnog u stvaranju i vođenju organiziranog otpora. Sukladno tome, središnju poziciju u knjizi zauzima vojni aspekt obrambenih aktivnosti, prepoznatljiv kroz djelo-

vanje Teritorijalne Obrane BiH. Efendić je sadržaj knjige podijelio na dvadeset i pet cjelina s četrdesetak podnaslova u kojima svoje tvrdnje argumentira priloženom autentičnom dokumentacijom.

Započevši nizom postavljenih pitanja u predgovoru, u narednim poglavljima autor pokušava interpretirati kroz vlastita iskustva momentum razbuktavanja rata. Predgovorom je naznačio vlastite ideale od kojih se osjetio izdanim ne samo on nego i znatan dio građana SR-BiH, istih onih koji su svojim antiratnim prosvjedima pokušali spriječiti neizbježnu ratnu opasnost. Odmah po početku agresije Efendić se uključuje u organiziranje otpora prema JNA i SDS-ovim paravojnim jedinicama. Nastojeći objasniti problematiku pozadine bosansko-hercegovačkog sukoba, Efendić navodi rušenje socijalizma kao društvenog sistema, neodrživog zbog naglog porasta nacionalizama spregnutih s velikodržavnim hegemonističkim pretenzijama, a kao izvorišta identificira nacionalne stranke Srba i Hrvata (SDS i HDZ). Obilježja nezdravih nacionalističkih planova Efendić je prikazao u početnim poglavljima knjige. U njima je sistematski razložio ideje balkanskih nacional-hegemonističkih utopija postavljajući tezu o uroti svjetskih razmjera u režiji svjetskih sila, Organizacije Ujedinjenih Naroda i Europske Zajednice. Riječ je o tezi koju treba promatrati s distance, ali koju autor nije ostavi neutemeljenu. U prilog tome ide navod autora: "Teze koje sam iznio treba, ipak, posmatrati u kontekstu vremena i prostora i političke taktike i trenutnih interesa međunarodne zajednice".

Takav autorov uvod u početnim poglavljima ne odstupava od glavne teme i odgovora na pitanje postavljeno naslovom knjige. U daljnjim poglavljima au-

tor zapanjujućom količinom detalja i analitičkih podataka prikazuje organizacijsku strukturu Teritorijalne Obrane SR-BiH od osnutka i djelovanja u mirnodopskoj predratnoj ulozi do prilagodbe ratnoj situaciji i djelovanja u otporu prema agresiji na početku i tijekom rata. Poglavlje VII (*Mirnodopska TO SRBiH*) i pripadajući podnaslovi govore o ulozi TO SRBiH u tadašnjoj Jugoslaviji, kao vojnom elementu integriranom u sustav Općenarodne obrane i organiziranom kao republička vojska. Uz JNA, TO SRBiH tvorila je jedinstvenu komponentu u okviru oružane sile SFRJ. Opisujući nastanak i razvoj TO SRBiH, autor navodi iscrpne podatke o brojčanom stanju, zapovijednom ustroju i materijalno-tehničkim sredstvima, ne izostavljajući spomenuti i udio pojedinih etničkih grupa u TO SRBiH. Tijekom razvoja TO SRBiH je prolazila kroz nekoliko reorganizacija, a kao najdramatičnije vrijeme Efendić ističe program planske redukcije brojčanog sastava TO SRBiH (tabelarno prikazano stanje TO SRBiH u periodu 1985-1991. godine, str. 91.) što je trebalo na koncu dovesti do rasformiranja i ukidanja TO SRBiH. Autor te događaje objašnjava pripremom koju JNA vrši za osvajanje teritorija za što je bilo potrebno eliminirati TO SRBiH. Takve namjere počinju se provoditi u razdoblju neposredno nakon smrti Josipa Broza, kada vrh JNA vrši radikalnu reviziju u strategiji obrane zemlje i oružanih snaga u sklopu priprema za predstojeću disoluciju SFRJ. Autor ističe da se radi o grozničavom potezu koji ipak nije realiziran do kraja zbog "brzine i neposlušnosti potčinjenih štabova, tako da se nije u potpunosti uspjelo u namjeri".

Paralelno s naporima vrha JNA na smanjenju, tj. ukidanju TO SRBiH započeto 1986. godine, prema riječima auto-

ra, stvarana je čisto nacionalna srpska TO i civilna zaštita "u svrhu zaštite od ugroženosti i represije nad srpskim stanovništvom" iz koje se kasnije formirala Armija Republike Srpske, integrirana u JNA. Predviđenim "samoplanskim" smanjenjem TO SRBiH, u vrhu JNA postaje aktualno njeno naoružanje, tj. razoružanje. Od 1990. godine, po direktivama iz Beograda, ubrzano se radilo na razoružanju TO SRBiH. Efendić je priložio prijepis naredbe po kojoj su postupale komande korpusa JNA u razoružavanju TO SRBiH, po dokumentu donesenom u Komandi 1. Vojne Oblasti 15. svibnja 1990. g. Provedba naredbe, kao i njeno donošenje, pokrenuta je prije nego je Predsjedništvo SFRJ donijelo odluku o oduzimanju oružja TO 23. svibnja 1990. godine. Predsjedništvo SFRJ je oduzimanje oružja TO opravdavalo namjerom da se oružje prebaci u vojna skladišta radi bolje zaštite i čuvanja. Takav razvitak stvari prouzročio je kaos u počecima organiziranog otpora prema agresiji JNA, a autor navodi kako se samo pribranosti nekolicine može zahvaliti što JNA nije uspjela prikupiti svo oružje.

Efendić prikazuje organizaciju TO grada Sarajeva i Sarajevskog okruga, uz ostale bosansko hercegovačke gradove u otporu prema agresiji (Banja Luka, Bihać, Zenica, Tuzla, Doboj, Mostar, Goražde). Analizirajući značajne bitke (Žuč, Pofalići, Poljine), autor je naveo zašto Sarajevo nije palo u ruke agresora i jednako tako naveo uzroke jalove obrane u naporima za deblokadu Sarajeva. U vrijeme formiranja kriznih štabova, osim agresorskih jedinica problem za obranu predstavljale su i "mase paralelnih, amaterskih vojnih i bezbjednosnih institucija". Efendić ih

otvoreno kritizira zbog apsurdnosti trenutka u kojem su se javile. Za učinkovitu obranu bilo je potrebno ostvariti međusobno povjerenje između bošnjačke politike i profesionalnog vojnog kadra bivše JNA, opredijeljenog za obranu RBiH. Nepovjerenje prisutno u redovima političkog vodstva često je rezultiralo sukobima i smjenama kadrova što po nacionalnoj ili političkoj osnovi. Sam je autor postao žrtvom takve križaljke što je opisao u poglavlju XX ("Smjena"). Takve smjene kadrova imale su negativne posljedice na izvođenje borbenih operacija; trend nije bio prisutan samo u BiH već i u Hrvatskoj, a ponajprije u Srbiji i Crnoj Gori. Vojske tijekom rata uvelike poprimaju dimenzije jednostranačkih vojnih organizacija. Odgovornost za svoju smjenu autor prebacuje na "hrvatsko-nacionalističku liniju" i čelništvo Patriotske lige. Nakon smjene, autor knjige postaje prvi savjetnik Predsjednika RBiH da bi potom bio udaljen i s tog mjesta na dužnost vojnog atašea u Zagrebu.

Zamišljena i napisana kao osobno svjedočenje o bosanskim ratnim godinama, knjiga *Ko je branio Bosnu* prikazuje ljude svih naroda Bosne i Hercegovine odane antifašističkim tradicijama i bosanskom patriotizmu. Nerijetko autor uz prisutne emocije i apologetkom govori o osobama s kojima je surađivao, a koji su svoj doprinos, a često i živote dali obrani ideje Bosne. U istoj mjeri autor je prokazao i one koji su sustavno radili na raščinjavanju RBiH, priklanjajući se nečovječnim fašistoidnim idealima.

Haris Berbić

OSTALI SU OŽILJCI

((2001.) *Druga strana rata – kako je (bilo) civilima?*
Okrugli stol, Zagreb, 8. i 9. 12. 2000., saopćenja i diskusije. – Zagreb,
Heinrich Böll Stiftung. 107 str.

Izdavač Heinrich Böll Stiftung, Regionalbüro Sarajevo, Außenstelle Zagreb objavio je uz potporu Ministarstva vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, u okviru Pakta o stabilnosti, knjigu saopćenja i diskusija Okruglog stola *Druga strana rata*, održanoga u Zagrebu 8. i 9. prosinca 2000.

Knjiga sadržava tri dijela (kao i sam Okrugli stol koji je održan u dva dana).

Prvi dio nosi naslov **“Kako su rat i ratna atmosfera djelovali na kvalitetu cjelokupnog društvenog života?”**. Sudionike Okruglog stola prvenstveno je interesiralo kako je rat pogodio civile u različitim krajevima – direktno i indirektno. S te točke gledišta bitno je, kako kaže inicijator i jedan od sudionika Okruglog stola, Srđan Dvornik: “...koliko je rat izmijenio ne samo materijalni nivo života, ili kako je izmijenio sam materijalni život utoliko što ga je u mnogim slučajevima teško osakatio ili čak potpuno ukinuo, nego kako je rat izmijenio kvalitetu življenja, cjelokupnog društvenog življenja i kulture ophođenja i poimanja tog društvenog života među samim njegovim akterima?” (str. 5.). Na tom tragu su bila razmatranja i ostalih sudionika Okruglog stola – od Deana Ajdukovića i Zlatka Modaleka, kao i Branke Šesto, te Nikole Viskovića do – Ivana Šibera i Jelke Glumičić. Njih prije svega interesiraju prepreke i putovi socijalne obnove destabiliziranih zajednica. Ističe se kako se na razini socijalnoga života i normalnog funkcioniranja zajednice ne dešava gotovo pa

ništa. Pri tome se osobito osvrće na idealizaciju povratka prognanika u svoje zajednice kao da će time stvar biti potpuno, u svakom pogledu, riješena. Međutim, očigledno je da je to jedan proces, proces u kojem prvo treba raditi na tome da se pospješni aktivna tolerancija u tim zajednicama. U tom smislu, smatraju sudionici Okruglog stola, može se – uz aktivnu toleranciju – očekivati uspostavu raznih oblika suradnje, ili ono što neki zovu suživotom, a od čega se drugi ježe. I tek na toj osnovi može se govoriti o pitanju pomirenja u funkciji stabilnosti mira u zajednicama, u državi, u regiji itd. A do aktivne tolerancije – kao prvog koraka – vodi sve što se može nazvati socijalnom rekonstrukcijom zajednice, ili, bolje, socijalnom konstrukcijom, kako se ne bi mislilo da se rekonstruira ono što je već bilo. I to je vrlo zahtjevan i trajan posao. Kako sudionici okruglog stola ističu, to – dakako – nije lako, to zahtijeva ozbiljan napor, ali se može i mora učiniti, jer se inače radi o značajnoj prepreci obnovi socijalnog života u bilo kojoj zajednici, ako se ljudima ne pomogne da nađu unutarnji mir nakon ratnih strahota. I u tome leži ta ključna – druga strana rata i onog civilnog, građanskog dijela, odnosno, kao što ističe Ivan Šiber to je: “...sve ono što je ostalo u nama kao određeni ožiljci, kao određene emocije, kao određene predrasude koje su relativno trajne i čiji ćemo mi i naša djeca biti zarobljenici još dugo, dugo vremena” (str. 19.) .

Drugi dio knjige (kao i okruglog stola) nosi naslov "Interiorizacija rata: militarizacija društva i mogućnosti njenog prevladavanja". Kao motto ovog dijela knjige mogli bismo navesti riječi Nikole Viskovića kako "... civili koji su počeli rat sada ga nastavljaju u miru" (str. 30.). Sudionici Okruglog stola bave se prije svega pitanjem kako je moguće da je jedan rat postao "svetinjom" (Igor Mandić), kako je moguće dokidanje vladavine prava i građanskog društva upravo samim pravosudnim sistemom, sudovima, na način na koji oni sude za ratne zločine (Branka Šesto), kako je moguće da ogroman dio mlade populacije smatra "kako su ratovi neizbježni" (Gordan Bosanac), te koliko su i civili sami doprinosili ratu i ratnim strahotama (svojim netolerantnim, pa i hušakčkim odnosom prema pripadnicima drugoga naroda – Vesna Mihoković Puhovski). Na skupu je iznesen i podatak da je 2000. godina za one koji se bave pravom na povratak, ostvarivanjem nekih elementarnih ljudskih prava, bila gora nego prethodne godine (Jelka Glumičić). Ističe se da bi se – gleda li se površno – moglo pomisliti kako je sličnih konstatacija mnogo, prije svega u odnosu na privredu, socijalnu pravdu i životni standard, pa da se u ovoj tvrdnji ne uoči ništa osobito. Međutim, sudionici Okruglog stola naglašavaju upravo to da dok za poboljšanje privredne i socijalne situacije treba mnogo resursa i vremena, za ispravljanje nepravdi i uvođenje vladavine prava potrebna je prije svega politička volja. Stoga se ističe da se ne može olako preći preko toga i prešutno pristati da je to na neki način normalno. Pri tome sudionici skupa posebice naglašavaju da se odnosi između pripadnika različitih etničkih zajednica ne reguliraju pomoću

pravila i vrijednosti koja u multietničku lokalnu zajednicu nastoje unijeti razne humanitarne i slične organizacije (sve ono što oko sebe okuplja pojam suživotaja), već da se ti odnosi i dalje reguliraju iz ideološko-političkih programa i sistema, onih konstrukcija iz kojih se 1990. krenulo u proizvodnju stvarnosti. Tako i nadalje postoji onaj aspekt rata koji nije završen – u tu drugu stranu rata spada i nedodirljivost tih tema od strane većine novinstva, što seže dotle da primjerice ni strijeljanje ni likvidacije zarobljenika, kao opće prakse i s jedne i s druge strane fronta, novinstvo ne smije dirnuti, ni pod ovim ministrom obrane. Kao što kaže Nikola Visković: "...radi se o tome da se tabuira jedan dio zločinačke organizacije... To nema nikakve veze s pravim ratom, s nekakvom domovinom, nikakve zbiljske veze, kad se malo pobliže pogleda koji su interesi iza toga." (str. 57.).

Treći dio knjige (kao i Okruglog stola) nosi naslov "Udio hrvatske politike u ratu, naslijeđe rata u hrvatskoj politici". U ovom dijelu knjige (Okruglog stola) sudionici razgovora raspravljaju o promjenama političkog diskursa u devedesetim godinama. Pri tome se najčešće postavljalo pitanje treba li govoriti o autoritarnom, ili čak totalitarnom sistemu, o autoritarnom sistemu s totalitarnim tendencijama, poluautoritarnom, poludemokratskom i sl. Naglašava se da je naša konstrukcija društvene stvarnosti primarno određena političkim diskursom – tipom govora koji u objašnjenju onoga što jest rabe sami politički akteri, osobito političke elite, kao i intelektualne elite, a koje dominantno sudjeluju u oblikovanju javnog mnijenja. Nenad Zakošek navodi kako je u tom kontekstu zanimljiv jedan od komentara na raspravi održanoj na Fakultetu političkih znano-

sti, a u povodu deset godina političkih promjena u Hrvatskoj pri čemu je uvodničar rekao sljedeće: "Na prvim izborima 1990., kada mi je u ruke dospio izborni letak HDZ-a, pomislio sam: koji su ovo luđaci? Kakva je to sekta koja zagovara ove ciljeve ovakvim rječnikom? Dvije, tri godine kasnije skoro smo svi govorili tim jezikom" (str. 66.). Upravo je politički diskurs tijekom 1991. godine glavnim predmetom analize. Posebice se analiziralo promjene vladajućeg diskursa na temelju pisanja novina. Zaključuje se kako je upravo ta, 1991., bila ključna za formiranje novoga dominantnog diskursa, te je ona bila prijelazno razdoblje u kojem se iz stanja dovršenog raspada jednog starog ideološkog obrasca te konfliktnog sučeljavanja novih, konkurirajućih modela političkog diskursa prešlo u stanje uspostave dominacije novoga – nacionalističkog – diskurzivnog modela. U tom smjeru kreće i pitanje Srđana Dvornika: "...ako je nasilna prijetnja naci-mita čak i zadugo ugušena, što činiti sa sedimentima i stavovima čiji je on izraz? Što činiti s time da tom mentalitetu odgovara i prilična doza primitivizma, da nas je on navikao na mnogo više nasilja.... No, još važnije, sjetimo se i opetovanih reakcija mnogih istaknutih političara na istoj frekvenciji... koji vjeruju da su još uvijek najsigurniji politički poeni koji se mogu skupiti iz zauzimanja 'odlučnog stava' spram haškog Tribunala ili međunarodne zajednice koja nas 'tjera u balkanske asocijacije'" (str. 81.).

Stoga će Nenad Puhovski s pravom reći kako od politike ne možemo još dugo očekivati da se rat definitivno završi, jer je riječ o mentalnom sklopu koji je i sam duboko zaražen ratom. A bez mijenjanja tog mentalnog sklopa – misli Puhov-

ski – ne možemo očekivati da će našoj djeci u tom smislu biti mnogo bolje.

U dijalogu sudionici Okruglog stola postavili su čitav niz pitanja iznimno značajna za svakidašnji život svih onih koji su na ma koji način bili žrtvama rata – poput pitanja : zašto u krajevima u koje su se vratili izbjegli i prognani i dalje tinja sukob "niskog intenziteta"?, kako objasniti porast općeg, "nepolitičkog" nasilja?, kako uspostaviti komuniciranje s obzirom na razlike u imenovanju onoga što se dogodilo između različitih zajednica, manjine i većine, itd., koliko su i dalje prisutni stavovi potencijalnog konflikta i kolektivne ugroženosti?, koliko je govor mržnje ušao u svakodnevicu?, koliko je većina u Hrvatskoj danas spremna za tolerantan i solidaran odnos spram manjina?, koliko je rat djelovao kao dobrodošao doprinos masovnoj mobilizaciji podrške puka, te prihvaćanju ili bar podnošenju samovolje vlasti? (te koliko je rat uračunat element politike nacionalnog identiteta i nezavisne države?), što je sve, na koncu, bio "domovinski" rat – obrana (teritorija i prava na neovisnost), agresija (spram srpske manjine iznutra, spram Bosne i Hercegovine izvana)?, itd., itd. Knjiga *Druga strana rata – Kako je (bilo) civilima?* pokazuje kako su sudionici okruglog stola započeli demistifikaciju kolektivističkih predstava na način izvlačenja individualnih života iz apstraktnih kolektivnih kategorija. To su izveli prije svega tako što su razbili kolektivističke predstave u konkretne probleme. Upravo to može biti poticajno i od iznimnog značaja za sve one koji se bave sociologijom, a posebno sociologijom rata.

Ana Herceg

AUSTRIJA I MORE

Milan N. Vego (1996.): *Austro-Hungarian Naval Policy 1904-1914*. London, Portland Oregon: "Frank Cass", XVIII str., 213 str.

Milan Vego rođen je u Čapljini u BiH. Određeno vrijeme bio je časnik u jugoslavenskoj mornarici. Godine 1976. dobio je politički azil u Sjedinjenim Američkim Državama, a 1984. godine stekao je američko državljanstvo. Doktorirao je na Sveučilištu George Washington s disertacijom *Anatomy of Austrian Sea Power, 1904-1914*. Od 1991. godine, na visokoj ratnoj školi američke mornarice predaje operativne vještine, vojno planiranje i odlučivanje kao i povijest i politički razvoj istočne Europe. Objavio je dvije knjige o ratnoj mornarici Sovjetskog Saveza i brojne stručne radove.

U ovoj knjizi, zapravo Veginoj doktorskoj disertaciji, prikazan je razvoj austro-ugarske ratne mornarice u deset godina koje su prethodile početku Prvoga svjetskog rata. Razvoj mornarice opisan je u sveukupnom geopolitičkom i vojnom položaju u kojem se u tom razdoblju nalazila Austro-Ugarska Monarhija.

Knjiga je podijeljena u deset poglavlja: *Framework* (str. 1.-20.), *Foundations* (str. 21.-34.), *Launching the Modern Navy, 1904-7* (str. 35.-48.), *The Bosnian Crisis of 1908-1909* (str. 49.-65.), *Naval Build-up Intensifies, 1909-11* (str. 66.-86.), *The Mediterranean Problems, 1911-12* (str. 87.-113.), *The Naval Convention of 1913* (str. 114.-133.), *The Balkan Wars and the Adriatic, 1912-1913* (str. 134.-157.), *The Road to War* (str. 158.-180.), *Summary and Conclusions* (str. 181-196.). Osim toga, knjiga je opremljena popisom korištenih ilustracija, zemljovida, statističkih tablica, popisom zemljopisnih naziva (na

talijanskom, njemačkom i hrvatskom jeziku). Na kraju knjige nalaze se podaci o korištenim izvorima i literaturi i indeks pojmova.

Vego razmatra odnose Austro-Ugarske s Italijom i Njemačkom, s kojima se početkom 20. stoljeća nalazila u savezničkim vezama. Usprkos formalnog savezništva, odnosi između Italije i Austro-Ugarske odnosi bili su u stvarnosti za-tegnuti, budući da je Italija željela imati potpunu prevlast na Jadranu. Talijani su smatrali da im pripadaju dijelovi Austro-Ugarskog teritorija. I Rim i Beč željeli su proširiti svoj utjecaj u Albaniji i Crnoj Gori. Iako je među njima postojalo suparništvo u pogledu širenja utjecaja na tom području, ipak su zajednički djelovali kad je 1913. osnovana albanska država i time spriječena Srbija u namjeri izlaska na Jadran.

Nijemcima je bilo u interesu da Talijani i Austrijanci potisnu međusobne sukobe i zajednički nastupaju protiv Francuza i Britanaca. Ostvarenjem takvog saveza, zajednička austrougarska i talijanska flota trebala je, u slučaju eventualnog europskog rata spriječiti prebacivanje francuskih jedinica iz sjevernoafričkih kolonija u Francusku. Pred sam početak Prvoga svjetskog rata, 1913. godine potpisana je i talijansko-austrijska konvencija o zajedničkom pomorskom djelovanju, iako među potpisnicama nikada nije postojalo veliko međusobno povjerenje. Nakon početka Prvoga svjetskog rata, Italije je 1915. ipak ušla u rat na strani Britanije i Francuske, upravo zato jer su joj, u slučaju pobjede sila Antante, obe-

ćani određeni austrougarski teritoriji (Dalmacija, Istra).

U godinama pred Prvi svjetski rat sve više raste neprijateljstvo između Austro-ugarske i Srbije i Crne Gore. To se očitovalo tijekom austro-ugarske aneksije Bosne i Hercegovine 1908. godine i tijekom balkanskih ratova. Napetosti su pridonijele i jačanju spoznaje u vladajućim krugovima dvojne monarhije da treba ojačati ratnu mornaricu. Unutar same Austro-Ugarske Monarhije nije postojalo jedinstveno gledište u vezi s razvojem ratne mornarice. Za razvoj jake mornarice posebno se zalagao prestolonasljednik Franjo Ferdinand, koji je svoje planove ostvarivao kroz živo djelovanje prestolonasljednikove vojne kancelarije. Pomorski razvoj Austro-Ugarske Monarhije je u promidžbenom smislu poticalo posebno društvo *Österreichische Flottenverein*. Protivnici razvoja mornarice su smatrali da velika flota nije potrebna, jer će pobjeda u predstojećem velikom europskom ratu biti odlučena borbama na kopnu. Tako se pred austrougarske vojne planere postavilo pitanje – da li se usredotočiti na obranu jadranske obale i izgraditi lake i brze pomorske snage za djelovanje na Jadranu ili graditi moderne bojne brodove (drednote) za djelovanje na Sredozemlju, čime bi se austrijska mornarice svrstala u red velikih pomorskih sila. Upravo zahvaljujući rastućem utjecaju nadvojvode Franje Ferdinanda, austrougarska mornarica je u godinama pred Prvi svjetski rat ipak bila znatno ojačana. Ali, geostrateški položaj Austro-Ugarske Monarhije i zatvorenost Jadranskog mora onemogućavali su joj da postane stvarna pomorska sila.

Razvoj austrougarske ratne mornarice bio je otežan zbog nemogućnosti osiguravanja potrebnih financijskih sredstava

iz državnog proračuna. Budući da je Monarhija bila podijeljena na austrijski i ugarski dio, od kojih je svaki imao svoj parlament, usaglašavanje za izdatke zajedničkih poslova obrane bio je uvijek znatan politički problem. Mađari nisu bili zainteresirani za razvoj mornarice, a prilikom donošenja odluka o izgradnji novih ratnih brodova, uvijek su se borili da dio poslova dobije brodogradilište u Rijeci, koja se nalazila u ugarskom dijelu Monarhije, a ne samo brodogradilišta u Puli i Trstu, koja su se nalazila u austrijskom dijelu Monarhije. Zapravo je puno jeftinije bilo naručivati nove brodove u Njemačkoj ili drugim zemljama, ali zbog potrebe pomaganja razvoja vlastite industrije, nove narudžbe su ipak dobivale tvornice i brodogradilišta u Austro-Ugarskoj. Zato su industrijalci bili zainteresirani da se gradi jaka mornarica, a sve veće uključivanje industrije iz ugarskog dijela Monarhije, smanjilo je mađarsku nesklonost jačanju mornarice. Tako je Austro-Ugarska Monarhija neposredno pred početak Prvog svjetskog rata na Jadranu ipak postigla približnu ravnotežu snaga s Italijom, koja je svoju flotu morala rasporediti i na drugim morima. Ipak, austrougarska mornarica je po ukupnoj snazi i dalje zaostajala za flotama drugih velikih europskih zemalja.

Riječ je o zanimljivoj i korisnoj knjizi iz područja pomorske vojne povijesti. Ne treba zanemariti činjenicu kako je ova knjiga posebno zanimljiva upravo za hrvatske čitaoce, budući da se najveći dio nekadašnje austrougarske morske obale i ratnih luka (Šibenik, Pula) danas nalazi u Hrvatskoj. S obzirom da su brojni Hrvati služili u KuK mornarici, njen razvoj i karakteristike dobrim dijelom spadaju u hrvatsku povijesnu baštinu.

Nikica Barić